

TRAGIKUM A SZENTÍRÁS TÜKRÉBEN

III.

TRAGIKUM AZ ÓSZÖVETSÉG VILÁGÁBAN

Napjainkban a bibliatudomány a nagyszerű régészeti felfedezések birtokában nagy haladást mutat. Ezért a Szentírás felületes ismeretére vallana azt állítani, hogy az Ószövetség népe a helyes istenfogalmat egyszerre és hiánytalanul birtokolta történelmének kezdete óta. Célszerű az egyes ószövetségi könyveket — ahogy ez egyáltalán lehetséges — keletkezésük sorrendjében és nagyon elmélyedve olvasnunk. Így vesszük észre, hogy a kezdetben bálványimádó Ábrahám-tól (Józs 24,2) milyen hosszú út vezet az ismeretlen prófétáig, aki a Teremtés könyvének első fejezetében az eget és a földet pusztá szavával létrehozó és elrendező Istennek az egész világtól teljesen különböző „MÁS” voltát leírja. Az Ószövetség idejének vége felé az Írásokban tiszta megvilágításban álló Jahve csak homályosan ismert még az Ószövetség elején.

Nincs tehát sem törés, sem ugrászerű fejlődés az Isten-keresésben a görög tragédiaírók és Izraelnek Istentől ihletett prófétái, szentírói között. Az emelkedés lassú fejlődés az igaz Isten felismerésében. A jelenből visszatekintve a történelmi századok múltjára a hívő ember számára világos: Isten maga szólt már Ábrahám-tól kezdve. Fokozatosan többet-többet nyilvánított ki magáról szóval és hatalmas jelekkel. Az ember azonban nagyon sokszor még annyit sem értett meg belőle, amennyire pedig képes lett volna.

A próféták istenfogalma még nem a teljes kinyilatkoztatás fényében ragyog. De amit felismertek a kinyilatkoztatásból, az már helytálló. Már az ilyen istenfogalom birtokában is enyhül és szelidül a tragikum kemény és éles felfogása.

A görög klasszikus tragédia gyilkos-gépezete, a hős lelkében az isteni és emberi elem megoldhatatlan összeütközése, amelyen a pogány ókori tragédiairodalom alapszik, a prófétai tragikumban nem nyer alkalmazást. Az „ártatlanul elkövetett bűn”, „az embert bűnre kényszerítő istenség”, az „istereknél nagyobb ember” egyszerűen képtelenségek a prófétai istenismeretben. Az isteni vagy emberi törvények megszegése, a bűn nemcsak a hős jellemnagyságát, hanem hősiegyéniségének nagyon reális gyarlóságát is szemünk elé állítja. Az ember még ember sem lehet Isten nélkül! Nemhogy az Istennel egyenlő, vagy nála nagyobb legyen. A törvényszegést szabadon követheti el az ember. Nem kényszerül kivédhetetlenül bűnre. Ezért felelős tetteiért és Istennek számadással tartozik.

A tragikum éppen ebben az emberi felelősségben nyer valódi alapot. „A bűnért büntetés jár” ősi igazságossága elég tragikum, mert az ember egyben bűnös is. Bűnösségét csakis önmagának köszönheti. Ha pedig büntelenné lesz, ez már Isten műve és szépsége az emberben.

Ezek szem előtt tartásával érthető, hogy a tragikumot klasszikus értelemben nem is találhatjuk meg a Szentírás ószövetségi könyveiben. Hiszen a görög tragédiaírók költői génusza a gondolat és még inkább a képzelet világában szabadon alkotva, szemünk elé állíthatott olyan tragikus helyzeteket, amelyek a valóságban sohasem léteztek. Nem történtek meg. És ez egyáltalán nem kisebbíti irodalmi értéküket. Viszont: a próféták komoly tragikumot tartalmazó feljegyzései nem a pusztá fantáziavilág termékei. Valós földi személyekbe és eseménysorozatokba ágyazódik bele minden prófétai szó, tanítás és általuk az Isten üzenete.

Az irodalmi műfaj és annak isteni mondanivalója olyan tökéletes egységet alkot a Szentírásban, hogy a szaktudósok is komoly feladat előtt állnak, ha az irodalmi értéket és a kinyilatkoztatás pontos közölnivalóját egymástól elválasztani akarják. Ha pedig — mint láttuk — nem kisebbíti az irodalmi termék művészi értékét az, hogy tartalma csupán a képzeletvilágba tartozik, akkor a prófétai tragikum történelmi valósága csak növeli az irodalmi mesterművek értékét. Külső megjelenés és tartalom, művészet és valóság együttvéve mutatja itt annak tragikumát, ami van és vele szemben lennie kell.

Most álljon elénk egy-két szemelvényben a tragikum, ószövetségi értelemben:

1. *Izrael személye.* Az Ószövetségben a legtöbb személynévnek viselőjére vonatkozóan jelentése és jelentősége van. A névváltozás pedig a nevezett életsorsát vetíti előre. Megváltozott életsorsát, azt a szerepet, amelyet a névváltoztató Úr szánt neki.

Jelen esetben Jákob, a Jábok folyó mellett nevének megváltoztatását és jövőendő sorsának jelentését éli meg (legközelebbi és szorongató küzdelmére bátorítást nyer: Ézsau nem fog fölbe kerekedni). A láthatatlan Ellenféllel való küzdelmében valósul a mondás: „Nomen est omen”. Az új név valóban baljóslatú jel. Iszra-El jelentését a szentíró ezen a helyen nem értelmezi tragikusnak: „Ezentúl ne Jákobnak hívjanak, hanem Izraelnek, mivel Istennel szemben erősnek bizonyultál (...ki-szariját im-Élochim...) és az emberek felett fogsz győzni” (*Ter* 32,27). Az egész Ószövetség át tanulmányozása azonban meggyőz arról, hogy Iszra-El nem annyira Isten-Bajnoka, mint inkább Istennel-Küzdő, Istennel-Tusakodó. A nép atyja és őstípusa már ebben a jelenetben mutatja gyermekeinek és népének tragikus jövőjét.

2. *Izrael népe.* Az embercsinálta istenekkel harcba szállni és küzdelemben, a bukás ellenére is félistenné válni a görögöknél tragikum. De: küzdeni a mindenható Istennel, ez teljesen reménytelen vállalkozás. Ilyen értelemben több, mint tragikum. Ez a tétel annál világosabb, minél hűségesebb és hitelesebb az az értelmi kép, amit Istenről alkotott magának az ember.

Egyetlen ősi és jelenkori nép történetébe sincs olyan mélyen beleírva Isten szent neve, mint Izrael népének életébe. Ez a nép ugyanis „sem Isten nélkül, sem Istennel” nyugton élni nem tud. Történelmi tragikumának itt a gyökere, mindig ebből sarjad. Megragadja Istent, miként ősatyja, áldását kéri, és méltán dicsekszik: „...hol van olyan nagy nép, amelyhez istenei olyan közel volnának, mint hozzánk az Úr, a mi Istenünk?” (*M Törv* 4,7). Ugyanakkor szembefordul Jahvéval, lépten-nyomon lázad és vétkezik ellene. Nagy vezére, Mózes mondja: „Gonosz és elvetemült nemzedék! Ezzel fizettek az Úrnak, Te ostoba és balga nép? Hát nem atyád és teremtőd? Létet adott neked és életben tart?” (*M Törv* 32,6).

Izrael népe remekművű zoltáiraiban méltán nézi le és veti meg a bálvány-istenségeket. Mégsem eszmél rá, hogy Jahve, az egészen Más, nem lehet egyenlő rangú ellenfele vagy érdektársa az embernek, még Izrael népének sem. Ez a vakság értelmi tragikum.

3. *Izrael nagy fia: Dávid.* A nép hőse, nemzeti életének tulajdonképpeni megszervezője, alapítója, nagy királya, profétája és zoltárosa. Életében és műveiben bontakoznak ki az ószövetségi tragikumnak — a pogány szemléletű tragikumtól eltérő — jellemző vonásai. Bátor harcos. Medve, oroszlán és a félelmetes ember, Góliát legyőzője, csaták győzelmes vezére, Izrael igazi hőse. Sohasem ütközik össze népe és uralkodója akaratával. Mégis, ártatlanul kegyetlen üldözést szenved. A vérbosszú korában nem öli meg — két alkalmas esetben sem — igazságtalan üldözőjét, Sault. mert ő az Istennek szentelt király, jóllehet Dávid maga is az már. Az Úr előtt egyenlő rangú ellenfelének irgalmaz. Nemes szívé, nagylelkű jellem. Mindezek ellenére mégis elbukik. E nagy embernek nagy a bukása is. Pukása azonban nem jellemnagyságából, hanem éppen emberi gyarlóságából ered. Ő, aki Jahvéra való tekintettel irgalmaz meg másnak, most Jahve törvényével ütközik össze és elbukik. A hős, a győzelmes vezér nem tudja saját indulatát és minden előzmény nélkül, hirtelen keletkező nemi kívánságát legyőzni. Ez az ember nyomorúságának tragikuma. Batsebával házasságtörést követ el, és az ártatlan férjét, Uriját megöleti.

Dávid ezért nem lakol halállal. Őszinte bánata elnyeri az Úr bocsánatát, de élettörténete a továbbiakban a legfájóbb tragikus események sorozata. Dávid az Úr ötödik és kilencedik parancsolata ellen vétkezett. Gyermekei ismételtelen követik atyjukat a bűnben, és ez a bűnös, bűnbánó apának a legnagyobb tragikuma. Amnon meggyalázza hűgát, Támárt. Absalom megöli ezért testvérét, Amnont. Absalom atyja ellen lázad és meggyalázza atyjának feleségeit.

Szinte előttünk működik a görögökéhez hasonló, szerelemből-gyűlöletből és gyilkosságokból szövődő tragikum-gépezet, pedig az Ószövetséget olvassuk és nem a pogány irodalmat. Dávid, az ilyen testi-lelki gyötrelmeket és viharokat átélő szívű, nagy ember, ha megpendíti hárfája húrjait, valóban lelke mélyéből törnek elő érzelmének hullámai és fonódnak dalokba talán tánclépésekkel is illusztrált, könyörgő, bűnbánó, hálálkodó és mindig Jahvét dicsőítő zoltáros-versei. A hős,

a bukott hős Istenhez menekül. Akitől büntetését joggal várhatja. Az neki biztos menedéke. Mennyire más tragikum-szemlélet ez! Es mennyire ugyanúgy gyötrődik-kínlődik testben-lélemben a húsból-vérből való igazi ember, mint a görög tragédiák költött hősei!

4. *Izrael profétái.* Az Ószövetség Istentől ihletett tragédiáiról. A bűn és bűnhődés; a megátalkodás és pusztulás összefüggéseit előre hirdető jósok. Jahve választja őket és egészen lefoglalja életüket, szinte annak minden mozzanatát. A proféták személye, életének eseményei Jahve akaratát tükrözik akkor is, ha ajkuk néma marad. Ha pedig felharsan szavuk is, az embereknek nem a füle, hanem a lelke érzi a mennydörgést, nem a szemüket, hanem az érzelmüket borítja el a szó villámfénye. Ennek ellenére hallgatóik sokszor megátalkodnak, ellenszegülnek. Eredményt nem sokat érnek el; ennél sokkal hamarabb érik el közülük sokan az erőszakos halált honfitársaik kezéből. Ebben a tényben találkozik a proféták egyéni tragédiája hőn szeretett népük kollektív tragédiájával.

Nemzeti hőskökké magasztosulnak ugyan néha honfitársaik előtt: ha jövendölniük kell — néha átok formájában is — Izrael ellenségeinek végpusztulásáról. A nép ilyenkor elfogadja kiáltásaikat Jahve szavának, mert azok kedveznek Izraelnek. De tüstént a békesség megrontóivá, a nép ellenségeivé és hazaárulókká válnak az izraeliták előtt, mielőtt népükre, vezetőikre és hazájukra kell súlyos szavakat hirdetniük. Tragédiájuk sokszor éppen ott éri el csúcspontját, amikor maguk a proféták is népükkel egyetértésben és az Úr szavával szemben látják biztosítva Izrael földi jólétét. Ilyenkor azonban csendben megadják magukat az Úrnak, és ha vérző szívvel is, de hirdetik emberi meggyőződésük ellenére az Úr üzenetét. Nemzetük keserű sorsa nekik fáj legjobban; izzó hazaszeretetük sokkal szenvedélyesebb, semhogy azok, akikhez küldettek, megérthetnék. Megesik, hogy ilyenkor a nép inkább hallgat hamis profétákra, mert ők kedvező dolgokat hirdetnek, noha nem Jahve küldte őket. Így a próféta tragikus összeütközésbe kerül népével, annak vezetőivel. Ebben az ütközésben a próféta bukása következik be. A látszat az, mintha ő lenne a rosszindulatú, hazug, mintha Jahve is őt hagyta volna el. A történelmi események azonban mindig a profétát igazolják. Beteljesíti ugyanis az Úr mindazt, amit a próféta által üzent.

A proféták között a tragikus sorsot figyeljük meg Ozeás és Jeremiás életében.

a. *Ozeás.* A proféták keleti kifejezésmódja szerint a Jahve és Izrael népe közötti kapcsolatot legszemléletesebben a házasság kapcsolatával lehet jellemezni. A proféták saját házasságuk eseményeivel is tartoznak az Úr akaratát és üzenetét kifejezésre juttatni. Így például Jeremiáshoz ezt a szótartot intézte az Úr: „Ne végy magadnak feleséget és ne legyenek fiaid és lányaid” (*Jer 16,2*). A próféta az Úr parancsára nőtlen marad. Ezekiel próféta feljegyzi: „Az Úr szótartot intézett hozzám: Emberfia, nézd, elveszem tőled hirtelenül szemed gyönyörűségét. De ne keseredj el és ne sírj, könnyeid ne folyjanak... Reggel szóltam a néphez, s este meghalt a feleségem. Másnap reggel a kapott utasítás szerint jártam el... Ezekiel jel lesz nektek” (*Ez 24,15 ak*). A próféta szeretett felesége azon a napon halt meg 588-ban, amelyen Babilónia királya megkezdte Jeruzsálem ostromát.

Ozeás családi életének tragikus jellege sokkal megrendítőbb. Jahve külön megparancsolja, hogy a papok, akik szolgálatára vannak szentelve, feleségül érintetlen lányt vegyenek. Őzveg, elbocsátott, meggyalázott vagy kicsapongó asszonyt nem vehetnek el (*Lev 21,7 és 13*). Az érte lelkesedő és hozzá hűségesen ragaszkodó profétának megdöbbentő és szívtéppő parancsot ad: „Menj, végy feleségül egy házasságtörő asszonyt és legyenek bűnben fogant gyermekeid, mert hűtlenül elhagyta az ország az Urat”. (A finom magyar fordítás sokkal nyersebb héber eredetű takar: *éset zonunim*, amit a német *ein Hurenweib* szóval ad vissza. Os, 1,2.)

Kaphat-e magától az Istentől bármelyik emberi lény ennél keservesebb parancsot? Az urához méltatlan feleség, Gomer gyermekei nevükben hordják a nép bekövetkező katasztrófáját. A próféta első fiáról így parancsol az Úr: „Ne vedd el Jiszreelnek, mert rövidesen megtorlom Jiszreel vérét Jehu házán és megszüntetem Izrael házának királyságát. Jiszreel völgyében azon a napon összetöröm Izrael íját” (*Oz 1,4*). A próféta lánya az Úrtól ezt a nevet kapja: „Nincs irgalom”, második fia pedig: „Nem népem” nevet visel, „...mert nem vagytok többé az én népem és én nem vagyok többé a ti Istenetek” (*Oz 1,9*). A próféta kis-családjának és Izrael nagy-családjának egybefonódott tragikuma ez.

b. *Jeremiás*. Tragikus egyénisége, működése és ezzel együtt nemzetének összeomlása az Ószövetség szomorúan legérdekesebb fejezetei közé tartozik.

A jobb megértés érdekében emlékezetbe kell idéznünk azt a Judeában élő Dávid-hagyományt, amely szerint Jahve Dávid királyságát örökre biztosítja (ők úgy értették, hogy itt a földön, világi értelemben). A másik hagyomány szerint pedig Izrael önálló állami élete a jeruzsálemi templom fennállásához igazodik (Sion tradíció). Tehát van egy királyi szentély, amely biztosítja a jövődőt, Jozija (640—609) személye és uralma is ezt az irányelvet követte. Izrael népe ebben az időben valóságos patrónust lát Egyiptomban, az asszír hódításban pedig drámái zsarnokságot. Jeremiás bensőleg szintén így érez.

A „vezéri pálcá” és a „gőzölgő üst” (*Jer* 1,12—14) látomása szerint azt kell vallania, hogy a történelem ura Jahve, Ő fog gondoskodni arról, hogy igéi beteljesüljenek; és azt, hogy a pusztulás Babilónia felől tör az országra. A próféta tehát egyszerre képvisel egy teológiai és egy politikai felismerést. Jóllehet lelkeben ő is dél felé húz, akár honfitársai, az isteni sugalmazás olyan eseményt hirdetett vele, amely szöges ellentétben áll a maga és népe belső valójával. Jozija király felett érzett gyászában sirató éneket is ír, de hiába minden; akarata ellenére szembe kell fordulnia a közhangulattal. A krízis az Isten elleni lázadás szakadéknak szélére sodorja a prófétát és kétségbeesett honfitársait. Íme a *salom* (a béke) hirdetése hazugsággá vált.

Megrendítő lehetett annak a beszédnek hatása, amelyben a próféta nyíltan hangoztatja: „Ne bízzatok az ilyen hazug beszédekben: az Úr temploma, az Úr temploma, az Úr temploma itt van velünk... Hát rablók barlangjának tartjátok ezt a házat, amely az én nevemet viseli? Vagy azt hiszitek, hogy vak vagyok? — mondja az Úr. Menjetek el csak Silóba, arra a helyre, ahol egykor szentélyt szereztem nevemnek. És nézzétek meg, mit tettem vele, népemnek, Izraelnek gonoszsága miatt... úgy bánok ezzel a házzal, amely a nevemet viseli, és amelyben annyira bíztok, meg ezzel a hellyel, amelyet nektek és atyáitoknak adtam, mint ahogy Silóval bántam” (*Jer* 7,4—14).

A dologból szabályos bírói eljárás lett (*Jer* 26 feje); ez bizonyítja, milyen hallatlan erőt kellett kifejtenie és milyen halálos küzdelmet kellett vívnia Jeremiásnak önmagával és honfitársaival. Milyen keserűség tölti el szívét, amikor meghirdeti: az egyetlen út a békességhez a gyűlölt ellenség előtti teljes meghódulás. „Ezt mondja a seregek Ura: Mivel nem hallgattatok szavamra, elküldök Észak minden nemzetségéért és Nebukadnezárért, szolgámért, Babilon királyáért — mondja az Úr. Ide hozom őket erre a földre, ennek lakóira...” (*Jer* 25,8-9).

És mi lett a befejezés? Aki életét és tekintélyét kockára téve népe érdekében az asszírok előtti meghódulást hirdette, politikai vaksággal megvert és pánikba esett honfitársaival — az Egyiptomhoz igazodókkal — Egyiptomba menekül, ott éri a vértanúhalál.

Összegezve a prófétákról mondottakat: az Ótestamentumban már világosan áll a tétel, ami az ember teremtett voltából következik. A teremtmény imádással és engedelmességgel tartozik Teremtőjének. Izrael tragikus tévedése viszont abban a föltételezésben áll, hogy Jahvének szüksége van erre az imádásra és engedelmességre. E tévedésből következik, hogy így szüksége van Izraelre is, mert e népen kívül nem imádják Őt a nemzetek. Mintha Jahve és Izrael egymásra szorulna kölcsönösen! Tehát: Istennel — a saját érdekében! — lehet szembefordulni is. Avagy: lehet az érdekközösség alapjára is helyezkedni vele kapcsolatban. Hogyan is énekel a zsoldos?

*Fordulj felém, Uram, s ments meg,
irgalmasságodban szabadíts meg!
Hiszen a holtak közül ki gondol még rád,
a holtak országában ki dicsőít téged?* (Zsolt 6,5-6)

*Nem a halottak dicsőítik az Urat,
nem az, aki leszáll a csendességbe.
Hanem mi élők, mi dicséjük az Urat
ma és mindenkor.* (Zsolt 115, 17-18)

Mintha Jahvének érdeke lenne, hogy megmentse akár az egyes embert, akár az egész népet, különben maga is kárt vall. Tragikus tévedés rejlik abban is, hogy Jahve dicsősége feltétlenül Izraelé is, míg Izrael veresége Jahve veresége

is. A bölcsesség-tanító Sirák könyve eléggé bizonyítja ezt: „Ahogyan irányunkban szentnek, mutatkozz most nagyinak előttünk velünk szemben” (Sir 36,4). Mintha Janve Izrael iránt csakis irgalmasan szent, más népek iránt pedig csakis megtorlón igazságos és erős lehetne.

5. *Eszter*. Az izraelita keleti ember lelkében a cserekereskedelem idején kifejlődött az üzleti szellem, és ez már a drámai események elhalványodását jelenti.

A leáldozó Ószövetség éveiben azért még látunk felcsillanó tragikus feszültséget a hívő izraeli nép és Jahve között, különösen az üldözések idején. Esztert, a zsidó leányt Achaszvéros király feleségül veszi és királynővé teszi. A zsidók ellenségei hiába áskálódnak, a vezér Amán megsemmisül. Itt már tragikus sorsérzés nincsen, legfeljebb az ellenség pusztulása feletti öröm és a hálaadás versorai zengenek a veszélyes helyzetből való kimenekülés után.

Ugyanezt a jelenséget lehet tapasztalni a francia klasszizmus ragyogó versművészenek, Racine-nak a drámájában, amelyet Mme de Maintenon kérésére írt a Saint-Cyr leánynevelő intézet növendékei számára. A janzenizmus hatása alatt készült vallásos dráma, az *Eszter* versmuzsikája nem engedett igazi tragikumot kifejezésre jutni. Pedig Racine alkalmazta először modern drámában a kórust. Ennek célja, hogy Isten dicsőségét és a zsidó nemzet reménységét fejezze ki. A bűnös Amán nem tragikus hős, hanem csak gyáva, kegyetlen lelkű intrikus.

A kilátástalanul tragikus sorsérzés idegen az izraeliták világnézetétől. A görög életérzés az isteni jogrend szükségszerűségéből indul ki, és vele együtt mindenütt az embertelenség szeszélyei és szenvedélyei tűnnek elő. Az Ószövetség népében az igazságosság keresése hagyományos. Bízunk Jahve föltétlen igazságosságában; és — ha ez ellenük szól — bízunk megbocsátó irgalmában is. Leginkább akkor, ha már végveszélybe sodródtak. Ahol igazságosság és kárpótlás van, ott nincsen klasszikus értelmű tragikum, (Pl. Trója eleste tragikus, Jerikó és Jeruzsálem pusztulása igazságos.)

6. *Jób könyve*. Lelki emelkedettség és bizonyos tragikus fenség végigvonul az egész művön, de a tragikumból a szenvedés érzésén kívül semmi más. A görög tragédiaíróknál, hogy legyen bűnhődés, kellett a bűn, akár az „ártatlanul elkövetett bűn” ellentmondása is. Jób esetében nem kell bűnnek lennie, hogy szenvedése mégis megrendítő legyenek. Tudta ezt Goethe és Madách is.

Anélkül, hogy a mártíromság zónájába esnék, a bűn nélküli szenvedés tragikumát e szavakkal fejezi ki a gyötrődő Jób:

*Egyetlen hajszalért a földre tapos,
sebeimet ok nélkül szaporítja.
Nem hagyja, hogy kissé lélekzethez jussak,
inkább keservekkel etet jóllakásig (Jób 9,17-18)
Még ha igaz volnék, akkor is elvethet,
ártatlanságomban bűnösnek ítélhet...
Bűnöst és igazat egyaránt elragad. (Jób 9,20,22)*

Majd kiönti lelke vívódó panaszát:

*Esengek Istenhez: Ne ítélj el!
Hadd tudjam meg, miért támadtál meg?
Hasznod van tán abból, ha erőszakhoz nyúlsz,
kezed remekművét hogyha meggyalázod,
a bűnösök tervét meg jóváhagyod?
Csak tán nincs húsból a te szemed is,
hogy, mint ember szokott, te is csak úgy lássál?
Napjaid hasonlók az ember napjaihoz
s esztendeid az ember éveivel,
hogy bűnöm keresd s kutatsz vétkem után,
noha jól tudod, hogy nem vagyok bűnös? (Jób 10, 2b-7)*

Lelki kínlódsága egyre fokozódik:

*A sirástól vörös lett az arcom,
halálnak árnyéka ül a pillámon,
jöllehet gonoszság nem tapad kezemhez,
és egészen tiszta az imádságom. (Jób 16, 16-17)
...ártatlanságomat nem adom fel hollig.
Igazamhoz ragaszkodom, nem mondok le róla.
Egyetlen napomért sem szégyenkezik szívem. (Jób 27, 5b-6)*

E testi-lelki gyötrődés tragikumának feloldása nem az olvasó következtetésére bízott megoldási kísérlet — amit a görögöknél láttunk —, hanem Jób rendíthetetlen hite Isten föltétlen igazságosságában. Szinte biztosan tudja, hogy igazságot szolgáltat neki az Úr a kínos szenvedések és megpróbáltatások után. A mű befejezése kifejezetten tanítja, hogy Jób nem csatlakozott hitében.

Jób könyvének írója a Krisztus előtti második században nem ismeri az emberiség valóban megrendítő tragédiáját: az emberi szabadság okozta eredeti bűn szomorú valóságát. Ezért, ha lehetne is feltételezni, hogy Jób személyes bűnt sohasem követett volna el, a bűntől és annak halál-következmenyétől ő sem mentes. Mindez azonban csak az Újszövetség fényének visszavetítésében világosodik meg. Az ószövetségi szentíró előtt megoldhatatlan probléma áll: a teljesen büntelen ember szenvedésének tragédiája.

A „teljesen büntelen ember” szenvedése nagyobb probléma, mint az eredeti bűn misztériuma. A halál ennek a bűnnek zsoldja (vö.: *Róm* 6,23). Még ha a szenvedés tengere szubjektíve nagyobbak tűnik is, mint maga a halál, a halál kétségtelenül a legnagyobb büntetés a földön. Így a tragikus szenvedések halálos végződése egyáltalán nem megnyugtató felelet.

7. Az *Ember ősbűne*. Az ószövetségi szent könyvek gyűjteményében szinte az első lapokon olvassuk az ősbűnről szóló kinyilatkoztatást. Tudnunk kell azonban, hogy az ismeretlen szentíró vagy próféta mindezt csak az Ószövetség utolsó szakaszaiban hagyta írásban. Az esemény — a történelem előtti korban — az emberi „történelem” legelején játszódott le, és sok tízezer évvel később lett ismertté. A pátriárkák és korai próféták még nem nyertek kinyilatkoztatást róla.

Ezért az idő rendjében először történt tragikum logikai sorrendben utolsó helyre került az Ószövetség tragikum-szemléletének tárgyalásában. Színes szóképekbe, élénk párbeszédbe, mély lélekismeretbe öltöztetett prófétai írásban találjuk meg minden emberi tragikum végső értelmét és okát: az emberek istenek akarnak lenni (vö.: *Ter* 3,5). Az ember nem fogadja el önmagát annak, ami. Pedig alapjában véve nagyon egyszerű: az ember nem isten; az ember nem állat; az ember *ember*. De ebbe a megváltoztathatatlanba nem nyugszik bele. Ez tragikus.

Valami katasztrofális „öntudat-zavar” él az egész emberiség „tudatalatti” világában. Az ember istenné válása, vagy legalább félistenné változása ott vibrál a görög tragédiaírók elméjében is. Az emberek — és ebben a görögök nagymesterek voltak — a „maguk képére és hasonlatosságára” alkották meg képzeletviláguk isteneinek és istennőinek sokaságát, hogy hasonlíthassanak rájuk. Pedig ezzel az ember csak önmaga körül forog azóta is, Nietzsche *Übermenschén* át a jelenkori humanista ateizmusig.

„Titkot mondok nektek — mondja Nietzsche —, nincs Isten, megöltük őt, ti és én voltunk gyilkosai! De örüljetek, mert az Isten én vagyok.” Lehet, hogy a csak később nyilvánvalóvá lett skizofrénia jelentkezett benne már ekkor.

Az ember az szeretne lenni, ami nem lehet. Közben az nem lesz, aki pedig lehetne. Tulajdonképpen ez az ember tragédiája.

Az Ószövetség az ember ősi elbukását mégsem tragédiának fogja fel, hanem: küzdelemnek. Világra szóló nagy küzdelemnek. Ez a küzdelem pedig nem reménytelen, sőt: végső győzelemmel fog végződni. Az Asszony Ivadéka fejen szét-tapossa az őskígyó fejét (vö.: *Ter* 3, 14-16).

Mi már tudjuk, hogy az ember istenülési vágyalma is teljesül, csak módosultan: úgy, ahogy lehet. Istenember született a földre és magába öleli, teljes testévé teszi az emberiséget. De itt már az Újszövetség világa tárul fel előttünk.

(Folytatása következik)

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLI: Kérjük kedves munkatársainkat, hogy a jövőben lapunknak szánt kéziratokat két példányban (egy másolattal) és a szabványnak megfelelő gépeléssel (kettős sorközzel, megfelelő margóval) küldjék be, mert ezzel egyrészt megkönnyítik a nyomdai korrekció munkáját, másrészt megkímélik a szerkesztőséget a kéziratmásolás többlet-költségeitől.